

Калітенко Оксана Михайлівна
к.ю.н, професор кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ НАСЦИТУРУСА ЗА ЧИННИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Нещодавно в наукових обговореннях представників нашої кафедри виникла дискусія стосовно можливості, порядку і якості захисту окремих цивільних прав зачатої, але ненародженої дитини. Ця дискусія породила зацікавленість і необхідність детально розібратися не тільки із можливістю захисту прав такої істоти, а й проаналізувати сучасний стан вітчизняного законодавства з цих питань та визначити основні тенденції його розвитку в сучасному суспільстві.

Традиційно з часів римського приватного права зачата, але ненароджена дитина мала визначений правовий статус і, як відомо, називалася вона насцитурус. Всесвітній інформаційний ресурс Вікіпедія визначає, що насцитурус – це дитина, яка на момент смерті свого батька зачата, але ще не народилася, та має право успадковувати майно батька.

На межі 2-3 століть римський юрист Тертулліан писав, що той, хто буде людиною – вже людина. За законом Юлія Веллея (28 року) для охорони прав людського ембріону йому на прохання вагітної матері призначався піклувальник, уповноважений здійснювати управління майном, яке має успадкувати дитина у разі народження.

Чинне цивільне законодавство фактично рецепіювало означені вище положення римського права шляхом закріплення в статті 25 ЦК України положення згідно якого у випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще ненародженої дитини. Саме тому виникла правова конструкція «умовної правоздатності ненародженої дитини», яка довгі роки підтримувалася окремими цивілістами.

Однак останнім часом все більшого обґрунтування і безумовних переваг набуває точка зору науковців, які доводять, що людина стає суб'єктом права виключно внаслідок її народження, і народження живою. А правоздатність, як відомо виникає з моменту народження (ч. 1 статті 25 ЦК України). Саме тому не коректно говорити про наявність правоздатності у зачатої але ненародженої дитини. Згідно із статтею 2 ЦК України суб'єктом правовідносин є фізична особа. Фізичною особою є людина, яка з'являється на світ в момент народження і відповідно тільки з цього моменту може стати учасником суспільних відносин - суб'єктом права і відповідно мати суб'єктивні цивільні права та охоронювані законом інтереси. Доки не має суб'єкта не може бути і правоздатності.

В той же час в літературі існують точки зору, що в статті 25 ЦК України йдеться не про захист прав ненародженої дитини, а про охорону інтересів зачатої, але ненародженої дитини. В зв'язку з чим може скластися враження, що ненароджена дитина, якщо і не може мати права і правоздатність, то хоча б може претендувати на охорону своїх інтересів. Однак і з цим положенням навряд чи можна погодитися.

Так Венедиктова І.В. детально дослідивши в своєму докторському дослідженні категорію охоронюваного законом інтересу в цивільному праві робить висновок, що охоронюваний законом інтерес – це усвідомлюване **суб'єктом** права домагання отримати визначене матеріальне або нематеріальне благо... Тобто ми знову ж таки повертаємось до ситуації коли немає суб'єкта – фізичної особи, не може існувати і її охоронюваний інтерес.

Тобто можна зробити загальний висновок: оскільки законодавець не визнає зачату, але ненароджену дитину суб'єктом права, то відповідно закон не може ні охоронювати, ні захищати ані права, ані інтереси такої істоти.

В зв'язку із такою ситуацією в парламенті зареєстрований законопроект № 4295 про внесення змін в Цивільний кодекс України стосовно правового статусу насцитурису, згідно якого фактично пропонується повернути до чинного законодавства визначення насцитурису, яке існувало за часів римського приватного права. Навряд чи для цього є достатнє обґрунтування. Думається, що проблему можна вирішити іншим шляхом. Варто внести наступні зміни до статті 25 ЦК України. Замість визначення «зачатої, але ще ненародженої дитини» вказати що у випадках, передбачених законом, охороняються права та інтереси **дитини**, зачатої за життя, а народженої після смерті батька.

Однак і таке визначення не буде ідеальним, так як не враховує сучасний рівень розвитку суспільних відносин. Справа в тому, що існуючий сьогодні стан розвитку медицини дозволяє народитися дитині не тільки після смерті батька, а й після смерті матері, що було неможливим за часів римського права та і століття після того. А останнім часом таких випадків стається все більше. В мережі інтернет є інформація про офіційно зафіксовані випадки народження дитини після смерті матері не тільки в більшості країн світу, але вже й в Україні, і в Росії. При цьому важливим є той факт, що діти народжувалися не одразу після смерті матері, а через деякий час – 55 днів, 76 днів, 32 дні, 92 дні, тощо. Саме в такій ситуації сьогодні і виникає більшість проблем. Законодавство жодної країни сьогодні не передбачає захист і охорону спадкових прав дитини, яка народилася після смерті матері, так як традиційно регулюються лише випадки охорони і захисту прав та інтересів дитини, зачатої за життя, а народженої після смерті батька.

Саме тому в українського законодавця є можливість бути першим в регулюванні цих питань шляхом внесення змін і доповнень до окремих статей ЦК України. А саме:

1) В статті 25 ЦК України Замість визначення «у випадках, встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще ненародженої дитини» слід закріпити що «у випадках, встановлених законом, охороняються права та інтереси дитини, зачатої за життя, а народженої після смерті батька або матері».

2) В статті 1200 ЦК України уточнити назву замість «Відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого», що передбачає людину чоловічої статі, на назву «Відшкодування шкоди, завданої смертю **потерпілої особи**», яка припускатиме, що потерпілою особою можуть бути і чоловік, і жінка.

3) Відповідно до назви відкоригувати і зміст ч.1 статті 1200 зазначивши, що у разі смерті **потерпілої особи** право на відшкодування шкоди мають непрацездатні особи, які були на її утриманні або мали на день її смерті право на одержання від неї утримання, а також дитина **потерпілої особи**, зачата за її життя, а народжена після її смерті.

Вороніна Надія Вікторівна,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО МАЙНОВИХ ПРАВ ДІТЕЙ

Діти є найвищою цінністю кожного народу, і розбудова демократичної держави неможлива без сприяння розвитку молодого покоління, задоволення його потреб та виконання обов'язків, передбачених Конституцією та законодавством України [1; 2]

Питання майнових відносин торкається абсолютно всіх осіб, в тому числі малолітніх, неповнолітніх, постумів. Майнові відносини пронизують всі сфери суспільного буття. Важливим питанням є особливості участі у майнових відносинах осіб, які за своєю сутністю, певним чином обмежені у здійсненні всього спектру можливостей у рамках цивільних правовідносин.

Цивільне та сімейне законодавство України відчуває на собі вплив європейського законодавства з метою належного забезпечення прав та інтересів неповнолітніх та малолітніх осіб. Окремим питанням є зміна напрямів діяльності державних органів та громадських організацій обумовлених спрямованістю на захист прав та інтересів дітей.